

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Н.В.Розіна

АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

(на основі результатів соціологічного дослідження)

**Методичні рекомендації
до проведення профорієнтаційної роботи
зі старшокласниками**

**Черкаси
2012**

АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ (на основі соціологічного дослідження старшокласників): методичні рекомендації щодо проведення профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах. – Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2011. – 32с.

АВТОР

Розіна Н.В., методист лабораторії інноваційних технологій та розвитку освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

РЕЦЕНЗЕНТИ

Волошенко О.В., завідувач кафедри педагогіки і психології Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Чиркова С.І., методист лабораторії розвитку освіти та педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

У збірнику вміщено методичні рекомендації на допомогу педагогічним працівникам навчальних закладів для проведення профорієнтаційної роботи із старшокласниками.

Розроблені рекомендації адресовані керівникам навчальних закладів, їхнім заступникам, класним керівникам, учителям-предметникам, усім, хто зацікавлений у професійному становленні молодого покоління.

Затверджено на засіданні Вченої ради інституту.
Протокол № 5 від 29.12.2011 року

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Аспекти профорієнтаційної роботи із старшокласниками.....	5
Програма соціологічного дослідження (додаток 1).....	23
Соціологічна анкета професійного самовизначення старшокласників (додаток 2)	26
Аналіз стану професійного самовизначення старшокласників (додаток 3).....	27
Оцінка старшокласників чинників, від яких залежить розмір грошової винагороди фахівця(додаток 4).....	28
Оцінка впливу професій батьків на професійне самовизначення учнів (додаток 5).....	29
Професійні плани та наміри учнів щодо вибору професії (додаток 6).....	29
Мотивація вибору майбутньої професії (додаток 7).....	30
Список використаних джерел	31

ПЕРЕДМОВА

Сучасні вимоги професійного середовища, для яких характерне широке використання інформаційних і комп'ютерних технологій, швидке впровадження досягнень науки і техніки у виробничий процес формують соціальне замовлення на працівників, які здатні швидко адаптуватися до динамічного виробництва, легко переходити від одного виду діяльності до іншого, здатні до безперервного самовдосконалення упродовж життя. Головна проблема, що виникає під час входження людини у професійне середовище, є її відповідність рівню вимог професійного середовища. Для вирішення означеної проблеми існує ряд суспільних засобів, серед яких чільне місце займає система професійної орієнтації учнівської молоді.

Метою цієї роботи є виявлення стану професійного самовизначення старшокласників. Визначення такої мети передбачає необхідність вирішення конкретних **завдань**: розкрити методичні засади професійного самовизначення старшокласників; дослідити елементи мотивації при професійному самовизначенні, з'ясувати вплив професії батьків на вибір професії дітей; підготувати програму соціологічного дослідження планів, мотивів, намірів учнів при виборі професії; скласти анкети для проведення анкетування учнів шкіл м. Черкас; провести опитування старшокласників шкіл; проаналізувати стан професійного самовизначення старшокласників.

Методи дослідження: описовий, узагальнення, систематизація, анкетування.

Наукова новизна полягає у спробі виявити реальний стан професійного самовизначення учнів черкаських шкіл та мотивів впливу на вибір професії учнів. **Практичне значення**: результати дослідження можна використати при аналізі стану професійного самовизначення старшокласників та при проведенні професійної орієнтації в загальноосвітніх школах.

АСПЕКТИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ІЗ СТАРШОКЛАСНИКАМИ

Проблема оптимального визначення особистістю свого професійного майбутнього є кардинально важливою як для кожної конкретної людини, так і для всього суспільства в цілому.

Потреба професійного самовизначення учнівської молоді обґрунтована нормативними документами держави (Закон України «Про освіту»; Закон України «Про загальну середню освіту»; Державний стандарт базової і повної середньої освіти; Концепція профільного навчання в старшій школі; наказ МОН України «Про затвердження Типових навчальних планів для організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»).

Нагальною потребою молодого покоління, яке виросло на теренах незалежної України, в умовах зародження ринкової економіки, яка диктує свої умови, став вибір професії не тільки за покликанням, а й за тими факторами, чи буде ця професія затребувана на ринку праці. І для того потрібно ще з раннього дитинства виявляти здібності, нахили дитини, та розвивати їх. Без профорієнтаційної роботи в навчальних закладах, без впливу батьків старшокласнику важко правильно зорієнтуватися на правильний вибір професії. І через те важливо знати сучасний стан професійного самовизначення старшокласників, щоб правильно розробити заходи профорієнтаційної роботи, скерувати так учнів, щоб обрана професія відповідала здібностям дитини та давала насолоду і матеріально забезпечувала.

За останні десятиріччя значно зріс інтерес дослідників до проблем професійного самовизначення та професійної орієнтації учнівської молоді. Зазначимо у вітчизняних дослідженнях є чимало напрацювань у галузі теорії і практики підготовки молоді до професійного самовизначення, в основі яких лежить особистісно-орієнтований підхід. Проведений аналіз досліджень Л. Йовайша, Є. Климова, В. Назімова, В. Рибалко, В. Сидоренко, В. Синявського – підготовки особистості до професійного самовизначення свідчать, що дану проблему вчені розглядають у контексті значно ширшого поняття

«професійний розвиток особистості» [10, 128]. При цьому професійне самовизначення старшокласника, на думку Є. Климова, є важливим і обов'язковим етапом цілісного розвитку особистості. Крім того, в останні десятиліття поняття «професійний розвиток особистості» вчені В. Поляков, Н. Побірченко, М. Пряжніков, В. Рибалко, В. Сидоренко, С. Чистякова тлумачать як процес формування ставлення особистості до себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, що передбачає готовність людини до ефективної професійної діяльності та самореалізації у ній, успішної адаптації до вимог ринку праці та за необхідності зміни професії [10, 128].

Професійне самовизначення старшокласника також тісно пов'язується з професійним розвитком особистості і в працях К. Платонова. Відомий вчений у галузі професійної орієнтації стверджує, що процес розвитку особистості як суб'єкта професійної праці тісно пов'язаний зі становленням професійного самовизначення. Останнє ж є критерієм успішності початкового етапу професійного розвитку людини.

Не зважаючи на вагомі досягнення в галузі науково обґрунтування проблем професійного самовизначення школярів, все-таки є значні труднощі в їхній практичній реалізації. Слід зазначити, що становлення національної школи супроводжувалося справжньою руйнацією системи профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю, рівноцінної заміни якій не створено й дотепер. Внаслідок згорання системи трудової підготовки в системі загальної середньої освіти України, професійну орієнтацію було поступово витіснено за межі навчально-виховного процесу у школі. Останніми осередками профорієнтаційної роботи з учнями залишилися міжшкільні навчально-виробничі комбінати [10, 128].

Для вирішення означеної проблеми існує ряд суспільних засобів, серед яких чільне місце займає система професійної орієнтації учнівської молоді. З поглибленням економічних реформ в Україні ринкові відносини все більше проникають у всі сфери життєдіяльності особистості. Поступово створюються основні елементи інфраструктури сучасного ринку праці. Головні з-поміж них:

законодавство, яке регулює зайнятість у ринкових умовах; підприємці та наймані робітники як головні суб'єкти ринку праці; необхідні для особистості умови реалізації свободи вибору професії; достатня мережа інформаційно-консультативних послуг тощо. Але справа не лише в ринковій інфраструктурі. Названі нами суб'єкти ринкової економіки поступово утворили частково само регульоване поле руху працедавців та робітників.

На думку В.Васильєва, можна виділити ряд характерних ознак, які істотно вплинули на особливості професійного самовизначення сучасної молоді, а саме: динамічність ринкового середовища, яка не забезпечує сталості сформованих у особистості стратегій самореалізації в конкретній професії та в різних сферах життя; домінуюча активність особистості і свобода вибору напряму професійного зростання, та, водночас, повна відповідальність за власний вибір; розуміння особистістю соціальної справедливості не як рівності прибутків, а як рівності шансів на суворе дотримання правових та моральних правил ділової активності; повага до добробуту людини, підґрунтям якого є особистий талант, напружена праця та творча професійна самодіяльність; економічний зиск вчинків особистості у різних сферах життєдіяльності; індивідуалізм, самостійність, готовність до ризику, певна жорстокість і навіть агресивність при захисті та реалізації власних інтересів [1, 56].

В одному зі своїх знаменитих «законів» Паркінсон стверджує, що людина все життя професійно займається тією проблемою, якої вона неспроможна розв'язати. Логіка тут така: проблема, яка являє собою межу можливостей людини, для неї цікава; те ж, що їй легко вдається, швидко набридає. У прикладі Паркінсона позитивним моментом є спроба подивитись на професію з погляду особистості. Адже саме цей бік фахової діяльності тривалий час залишався або зовсім без теоретичної уваги, або розглядався як похідний від погляду суспільства. Те, що корисне суспільству, корисне людині. Цей по суті своїй соціалістичний ідеал давав оманливу ілюзію «розчинення» інтересів людини у загальному суспільному добробуті.

В своїй роботі «Про суспільний розподіл праці» Еміль Дюркгейм обґрунтував ідею взаємного доповнення у суспільстві. Особистість у цій теорії «виграє» від розподілу праці соціальні гарантії захисту, добробуту, навіть своєрідного щастя. [6, 48].

Видатний український філософ Григорій Сковорода цей талант називав «сродний труд» і вважав, що кожна людина талановита по своєму, кожна людина повинна працювати за своїм покликанням для того, щоб бути щасливою [10, 128]. Г.Сковорода не лише критикує, а й піддає висміюванню осіб, які працюють не за покликанням, а в гонитві за високим званням, тому й каже: «лучше быть натуральным котом, нежели с ослиною природою львом». І тому радить і закликає: « Не пьйся тому, что не дано от природы» [5, 418].

На противагу цій позиції, Карл Маркс вважав, що кожна людина може реалізувати свою сутність (теж трудову) лише змінюючи різні види діяльності, випробовуючи себе. На думку Маркса, це відповідає самій природі людини. Цього переконання стосується і відомий вислів Маркса: «Найкращий відпочинок – це зміна видів діяльності». Проблема професійного самовизначення, таким чином, перетворюється на життєвий пошук людини, який не завершується ніколи.

Карл Поппер вважає, що особистість має всі можливості і права моделювати і впроваджувати ті норми соціального життя, які вважає більш доцільними і раціональними. Таку поведінку Поппер називав «соціальною інженерією». Отже, професійна діяльність може розглядатись як стратегічна і визначальна не лише для особистості, а й для суспільства [6, 48].

Заслуговують уваги погляди німецького психолога Гуго Мюнстенберга (1863-1916), який закликав вивчати психологічні особливості професій, виходячи з аналізу конкретної діяльності і вимог, які вона висуває людині. У зв'язку з цим, значення надавалося професійній придатності з врахуванням індивідуально-психологічних особливостей індивідів [8, 260].

Задоволення від праці, ставлення до неї – ті проблеми, які повсякчас привертали увагу філософів, соціологів і взагалі усіх людей. Проблемним є

сьогодні гоніння молоді за здобуттям престижних професій, котрі досить часто не співпадають з природними уподобаннями, смаками, нахилами.

Грецький філософ Платон вчить, про те, що кожен повинен займатися тільки тією справою, до «якої він придатний за своїми природними талантами, цим він і буде займатися ціле життя, не відволікаючись ні на що інше, і досягне успіху» [11, 25].

Слід зазначити, що протягом тривалого часу профорієнтаційна діяльність розглядалась як суто шкільний аспект загальноосвітнього процесу. Зараз більшість спеціалістів констатують: системна діяльність можлива лише за умови розвитку партнерських відносин між загальноосвітніми установами та низкою інших суспільних інститутів, таких як бібліотека, служба зайнятості, громадські організації тощо.

Економічні реформи в Україні обумовили підвищення кількості молоді, що не працює. Одним із засобів запобігання цьому явищу є своєчасне професійне самовизначення випускників. У сучасних умовах професійне самовизначення передбачає вибір кар'єри, сфери діяльності та саморозвитку особистісних можливостей, а також формування усвідомленого ставлення особистості до професійно-виробничих умов. Тому під час профорієнтаційної роботи треба не тільки виявити індивідуальні психологічні якості особистості, а й виявити рівень сформованості ціннісно-моральних орієнтацій. Трудова діяльність – це найважливіша сфера самореалізації й самовираження особистості, вона забезпечує розкриття потенціальних можливостей і здібностей індивідуума.

Ставлення до професії, за визначенням Б.О. Федоришина, – це психологічний фактор, який, з одного боку, породжується засвоєнням інформаційного матеріалу, а з іншого, регулює процес цього засвоєння як своєрідний «психологічний фільтр». Він може пропускати інформацію і не пропускати її; він може наділити інформацію, яку пропускає, тим чи іншим сенсовим контекстом або зняти закладені в ній контекстові елементи; він,

врешті-решт, може пофарбувати інформацію, яку пропускає, різними «емоційними фарбами» в дуже широкому спектральному діапазоні [11, 14].

Вибір професії базується на співвідношенні можливостей, здібностей та інтересів учнів та оцінки стану громадських потреб у працівниках технічних та інших спеціальностей. В основу професійного самовизначення покладено модель Є Климова «хочу – можу – треба» [17, 17]

Незважаючи на те, що підліток може бути досить повно орієнтований у світі професій і в нього відсутні суб'єктивні розбіжності між оцінками значущості і надійності інформації про сферу праці з її широю цінністю, проте він може зробити помилку при виборі професії. Визначені складності тут пов'язані з труднощами самооцінки, самосприйняття підлітком власних особливостей.

Російський вчений Євгеній Олександрович Климов, котрий зробив великий внесок у дослідження світу професій та професійного самовизначення людей, пропонує вісім основних факторів, які впливають на вибір людиною професії:

1. Позиція батьків, старших членів сім'ї.

Дуже часто батьки надають дитині повну свободу вибору, вимагаючи тим самим від неї самостійності, відповідальності, ініціативи. Трапляється, що батьки не згодні з вибором дитини і пропонують переглянути свої плани й зробити інший вибір. Спостереження показують, що в більшості випадків діти погоджуються з вибором батьків, розраховуючи на їхню допомогу при вступі в який-небудь навчальний заклад.

2. Позиція друзів.

Дружні відносини старшокласників є досить міцними і вплив їх на вибір професії не виключено. Позиція мікрогрупи може навіть стати вирішальною у професійному самовизначенні. Особливо це актуально для людей зі стандартизованим мисленням, схильних до наслідування і стереотипів, не спроможних чітко сформулювати власну життєву позицію. Звісно, в рамках розумного, почуття групи, орієнтація на однолітків – позитивні особливості

молоді. Вони потрібні для освоєння норм поведінки в суспільстві, формування образу "Я" і самооцінки. Але оглядатися на інших слід щоб побачити спільне і відмінне, краще взнати свої індивідуальні особливості, а не сліпо повторювати, чи переносити захоплення якоюсь людиною на професію, котрою та володіє.

3. Позиція шкільних педагогів.

Кожен учитель, спостерігаючи за поведінкою учня під час навчального процесу, аналізує його інтереси, схильності, напрямки мислення і звісно може дати дуже цінну пораду, до того ж, досвідчений педагог здатен запобігти такій розповсюдженій помилці при виборі професії, як ототожнення шкільного предмета і певної, спорідненої з ним професії. Він допоможе чітко розрізнити ці поняття.

4. Особисті професійні плани.

Плани формуються залежно від складу розуму й характеру людини. Якщо виникають ускладнення, розумно звернутися до спеціаліста, котрий допоможе побудувати професійний план.

5. Здібності.

Про своєрідність своїх здібностей треба судити не тільки по успіхах у навчанні, але й по досягненнях у найрізноманітніших видах діяльності. Об'єктивне уявлення про них формується також за допомогою спеціальних досліджень, тестувань, спрямованих на активізацію самопізнання. Це запобігає наклеюванню ярлика про те, яка людина.

6. Рівень домагань на суспільне визнання.

Плануючи власний трудовий шлях, дуже важливо подбати про реалістичність своїх домагань. Невідповідність внутрішніх образів людини життєвим реаліям неминуче призведе до розчарування.

7. Інформованість про професії.

Важливо подбати про те, щоб відомості, котрі здобуваються людиною, про ту або іншу професію не виявилися перекрученими, неповними, однобічними. Захоплення тільки зовнішньою або якою-небудь приватною

стороною професії може призвести до серйозних помилок і розчарувань. Щоб точно знати чим саме займається людина певної професії треба розібратись по яким класам, типам, відділам, групам класифікуються існуючі професії і які ставляться до них вимоги. Допомогти в отриманні достовірної інформації молодій людині можуть батьки, педагоги, а найбільш – психологи-профконсультанти. Вони проводять низку діагностичних заходів по вивченню особистості людини, котра обирає професію, а також можуть детально розповісти про вимоги до професії, котра цікавить саме Вас. 8) **Схильності** [6, 15]

Під час здійснення профорієнтаційної роботи варто пам'ятати, що прийнято розрізняти інтереси і схильності. Складним для підлітка виявляється правильне усвідомлення власних інтересів і схильностей, того, що на суб'єктивному рівні досить чітко зв'язано з позитивними переживаннями, досить яскраво позитивно пофарбовано. Ці явища не тотожні, хоча між ними існує визначений взаємозв'язок. Інтерес може стати джерелом формування різних нахилів. Наприклад, багато людей люблять музику, цікавляться нею. Однак, одні схильні до виконавської діяльності, інші – до мистецтвознавчого, треті – до педагогічного. Гарні виконавці не завжди бувають гарними педагогами. Фізик-теоретик, фізик-експериментатор, викладач фізики – усі вони, безсумнівно, цікавляться фізикою. Але їхня діяльність і схильності різні.

Таким чином, допомагаючи усвідомити підлітку сферу його інтересів, необхідно звертати увага і на ту діяльність, що у рамках виявленого інтересу краще дається підлітку, у більшій мірі для нього позитивно емоційно пофарбована. Інтереси можуть бути дуже динамічними, мінливими. У ході формування особистості вони так само можуть розвиватися, поглиблюватися, збагачуватися, як і підмінюватися іншими. Схильності – більш стабільні утворення, вони в більшій мірі відображають здатності людини [6, 15].

Схильності проявляються в улюблених заняттях, на які витрачається більша частина вільного часу. Це – інтереси, підкріплені певними здібностями.

Значну роль у виборі професії відіграє темперамент. Від нього залежить вплив на діяльність різних психічних станів, викликаних неприємною обстановкою, емоційними факторами. Можна образно описати, що люди холеричного темпераменту більше придатні для активної ризикованої діяльності, сангвініки – для організаторської діяльності, меланхоліки – для творчої діяльності в науці й мистецтві, флегматики – для планомірної, неквапливої й плідної діяльності. Далеко не останню позицію у професійному самовизначенні займають характер та самооцінка особистості [16, 18].

Нерідко у випускників шкіл існує думка, що залучення до професії виступає всього лише як “передача-прийом” професійних знань, умінь і навичок. Проте насправді справа йде далеко не так просто. Згідно з Т. В. Кудрявцевим, професійне становлення є достатньо складним, тривалим, вельми мобільним, багатоплановим і часом суперечливим процесом, в якому виразно виділяються чотири стадії.

Перша стадія професійного становлення особистості пов’язана із зародженням і формуванням професійних намірів під впливом загального розвитку особистості і первинної орієнтації в різних сферах трудової діяльності, в світі праці і в світі професій. Психологічним критерієм успішності проходження цієї стадії є відповідність вимогам ринку праці і потребам самої особистості, вибору професії або спеціальності.

Друга стадія – це період професійного навчання і виховання, тобто цілеспрямованої підготовки за обраною професійною діяльністю і оволодіння всією тонкістю професійної майстерності. Психологічним критерієм успішного проходження цієї стадії є професійне самовизначення особистості, тобто формування ставлення до себе, як до суб’єкта обраної діяльності і професійної спрямованості, в якій достатньо чітко відображаються установки на розвиток професійно значимих якостей (іноді їх називають професійно важливими якостями –ПВЯ).

Третя стадія – активне входження в професійне середовище, що відображає перехід учня до нового типу діяльності – до професійної праці в

різних його формах в умовах реального виробництва, виконання службових обов'язків і т.п. Психологічним критерієм успішного проходження даної стадії служить активне оволодіння професією в умовах реального трудового процесу і виробничих відносин, самоствердження в трудовому колективі.

Четверта стадія – повну або часткову реалізацію професійних прагнень і можливостей особистості в самостійній праці. Психологічним критерієм успішного проходження цієї стадії є ступінь оволодіння всіма сторонами професійної діяльності, рівень сформованості професійно значимих якостей особистості, ставлення до праці, рівень майстерності і творчості [5, 41]. При цьому з'ясувалося, що практично впродовж всього процесу професійного становлення і розвитку перехід від однієї стадії до іншої часто може супроводжуватися виникненням у людини тих або інших труднощів і суперечностей, а нерідко і кризових ситуацій. Істотним при цьому є те, що зміна одних стадій процесу професійного становлення іншими не завжди буває жорстко прив'язана до певного вікового етапу, біографічного періоду. Вона відображає психологічний вік професійно-особистісного становлення, розвитку і зрілості людини. Наприклад, учень, що навчається у випускному класі школи, може під впливом батьків або в результаті взаємодії з представниками професії, що захопила його, читання спеціальної літератури, самонавчання або саморозвитку бути на другій стадії процесу професійного становлення. Інший же, навіть закінчивши професійно-технічний навчальний заклад, може не задовольняти психологічним критеріям першої стадії. [5, 42].

Одна з причин проблеми працевлаштування – особливості ставлення молоді до обраної професії. Від напряму та форми ставлення до своєї професії залежить професійна успішність людини, а в деяких випадках і успішність усього життя.

Профорієнтаційна робота з молоддю проводиться практичним психологом, педагогами навчальних закладів та центрів зайнятості. В профорієнтації застосовують індивідуальні та групові методи. Застосування індивідуального методу відбувається у декілька етапів:

1 Первинна індивідуальна психолого-консультативна бесіда спрямована на виявлення та аналіз:

а) досвіду особистості протягом усієї професійної діяльності (якщо він є); соціального походження та соціального оточення; сімейного положення оптанта;

б) особливостей мотиваційної сфери: які мотиви керують людиною в особистому житті, професійній діяльності.

2. Діагностика здібностей, схильностей, умінь, навичок проводиться з допомогою тестових методик; аналіз фізичного та психічного здоров'я – оцінюється за довідкою з районної поліклініки.

3. Заключна консультація спрямована на співставлення результатів первинної бесіди та діагностики з вимогами ринку праці, проводиться спільний з аплікантом аналіз можливостей працевлаштування за обраною професією.

4. Практичні заняття за обраною професією з кваліфікованими наставниками в високотехнологічних, комфортних умовах.

5. Зустрічі з успішними професіоналами.

Таким чином, дослідники професійного самовизначення особистості наголошують на тому, що професію учні повинні обирати за покликанням, за своїми здібностями та нахилами. Професію допомагає обрати вивчення психологічних особливостей професій. Теоретики визначають вплив соціально-економічних умов на вибір учнів. Реальний стан професійного самовизначення старшокласників черкаських шкіл ще недостатньо вивчений.

Профорієнтація реалізується в процесі професійної інформації, професійної консультації, професійного добору, професійного відбору та професійної адаптації:

– **професійний відбір** на підставі обстеження психологічними тестами, з метою визначення ступеню придатності особи до окремих видів професійної діяльності;

- **професійний добір**, тобто система профдіагностичного обстеження особи, спрямована на визначення конкретних професій, найбільш придатних для оволодіння нею;
- **ознайомлення учнів із психологічною суттю різних професій**;
- **професійні консультації**, які ґрунтуються на науково-організаційній системі взаємодії профконсультанта і учня, що потребує допомоги у виборі професії на основі вивчення індивідуальних професійно-важливих характеристик, особливостей життєвої ситуації, професійних інтересів, нахилів, стану здоров'я та з урахуванням потреб ринку праці;
- **професійна адаптація** – комплексна система заходів, покликана сприяти процесу пристосування учня до психологічних та організаційно-технічних особливостей професійної діяльності на виробництві, успішному професійному становленню працівника [9, 111].

Аспекти професійного вибору учнів черкаських шкіл досліджували – Ігор Новак, Алла Михайлівна Галяс, Надія Вікторівна Розіна. У дослідженні взяли участь біля 90 учнів черкаських шкіл.

Для виявлення планів, намірів, мотивів вибору майбутньої професії було створено **Програму соціологічного дослідження**, яка включає такі складові:

I. Методологічний розділ програми (Обґрунтування проблеми дослідження; об'єкт дослідження, предмет дослідження, мета дослідження, завдання дослідження). **Інтерпретація базових понять**: професійне самовизначення, професійний відбір, професійний інтерес, професійна придатність, професійні здібності, стереотип, престиж. **Основні гіпотези дослідження. Очікувані результати дослідження.**

II. Процедурний розділ (характер дослідження, вибірка, спосіб вибірки, методи дослідження)

Учням черкаських шкіл запропоновано заповнити анкету (Додаток 2), в якій потрібно було вказати мотиви вибору професії: оцінити, наскільки для них важливі: інтерес до обраної діяльності, матеріальні міркування (перспектива швидше досягти добробуту), престижність професії, можливість самостійного

прийняття рішень, висока оплата праці, кар'єрне зростання та прагнення до успіху, прагнення до відповідного соціального оточення, розвиток власної особистості і самореалізація, можливості працевлаштування.

За даними дослідження (Додаток 5.) учні надають перевагу можливості кар'єрного росту, високій оплаті праці, самостійному прийнятті рішень, престижності, цікавій професії, яка близька до улюбленого предмета (52%). Менша частина респондентів не бажає мати у майбутній професії частих відряджень. На останньому місці у рейтингу мотивів вибору майбутньої професії учні поставили – спокійну роботу та творчий характер роботи, що суперечить одне одному.

Плани серед опитаних старшокласників щодо майбутньої професії такі: фахівцями з реклами, маркетингу, піар-технологій, у галузі фінансів і кредитів, юристом бажають бути – 57.3%, педагогічні професії, медицина – 21.8%, водієм, інженером – 9.4% (Додаток 5). Аналіз динаміки професійних переваг дозволяє зробити висновок, що зміна цікавості до тих чи інших професій зумовлена реакцією на зміни соціально-економічного стану в регіоні: розвитком соціальної сфери, стабільності на підприємствах, можливостей та джерел достатку.

У сільському господарстві не бажає працювати жоден учень, можливо, це пояснюється тим, що опитування проводилось серед міських учнів, які не знайомі з професією комбайнера, тракториста, але навіть відсутнє бажання займатись підприємницькою діяльністю на селі, бути фермером.

У нашому суспільстві здобуття вищої освіти не гарантує зайнятості. З одного боку, збереження високого ступеня монополізації економіки обумовлює існування значної частки технологічно відсталих виробництв, що суттєво обмежує можливості застосування отриманих знань та навичок безпосередньо у виробничому процесі. З другого - якість знань отриманих людиною у процесі навчання часто не відповідає вимогам, які висуваються з боку високотехнологічних виробництв. Дається взнаки і стрімке старіння знань, обумовлене швидким науково-технічним розвитком [15, 111].

В результаті дослідження було виявлено, що найближчим часом 12.5% учнів бажають навчатись у технікумі, коледжі, а 87.5% – у вищих навчальних закладах. У професійно-технічному училищі, ліцеї не бажає навчатись жоден учень. Було проаналізовано чинники, які перешкоджають працевлаштуванню – це недостатній рівень оплати праці (23% респондентів), на другому місці – невідповідність вимогам професії (21.9%) та відсутність достатньої кількості вакансій (21.1%), на останньому місці – неготовність до роботи у ринкових умовах (17.8%) та невміння працювати в колективі – 16.2%).

Найбільшу заробітну плату учні бажають отримувати за свою кваліфікацію, продуктивність праці, професійні знання та вміння, професійний досвід, відповідальність – 48.1%. Респонденти вважають, що не має великого значення для оцінки спеціаліста: понаднормова робота, взаємодопомога, самостійність прийняття рішень – 30%. Не на першому місці в учнів чесність, здатність до ризику, ініціатива в роботі (Додаток 4).

Останніми роками простежується тенденція, коли старшокласники обирають по закінченні школи не одну, а дві професії. **Які причини такого рішення старшокласників? Наведемо деякі з них:**

1. Вибирається одна з престижних професій, яка потребує матеріальних затрат. Друга – традиційна. Введення оплати за навчання призводить до того, що вибір професії здійснюється на основі економічних розрахунків.

2. Основна професія вимагає більше інтелектуальних та матеріальних затрат. Паралельно – професія менше затрат. Простежується, що більш упевнені в своїх силах учні вибирають одну професію.

3. Навчальний заклад, де можна отримати основну професію, знаходиться за межами свого міста. Через те, у випадку невдалого випробування в чужому місті, можна вступити на ту ж саму спеціальність вдома. Більше 40% зазначають, що не можуть собі дозволити навчання в іншому місті по ряду причин, в тому числі й матеріальних.

4. Існують випадки, коли поєднання професій свідчить про те, що учень ще професійно не визначився, а також про байдужість до майбутньої професії. Або тільки, щоб отримати диплом про вищу освіту [4, 114].

Під час опитування учнів виявлено, що 23% учнів бажають мати дві спеціальності. Велике значення для професійного вибору і здобуття відповідної освіти мають плани батьків, їх професія і так звані сценарії виховання.

Розробляючи технологію створення гуманістичної і демократичної школи, С. Френе намагався зробити її доступною і зрозумілою батькам учнів, сподіваючись залучити їх до співпраці. У своєму «Зверненні до батьків» він доводив необхідність атмосфери свободи, співробітництва і демократії в сім'ї та школі, оскільки «лише за допомогою свободи можна підготувати до свободи, лише за допомогою співробітництва можна підготувати до соціальної гармонії та співробітництва, лише за допомогою демократії можна підготувати до демократії» [2].

Грецький філософ Платон в своїй роботі «Держава» писав про те, що нахили та здібності дітей потрібно розвивати з дитинства: «Пристойно грати в шашки ніхто не навчиться, якщо не займався цим з дитинства, а грав так, між іншим» [8, 25].

В.О. Сухомлинський вбачав у праці невичерпне джерело всебічно розвиненої особистості, її соціалізації. «Виховну місію школи, – писав В.О. Сухомлинський ми вбачаємо в тому, щоб праця увійшла в духовне життя особистості, щоб захоплення працею уже в роки отрочтва й ранньої юності стало однією з найважливіших якостей людини» [10, 166]. Ця думка видатного педагога спрямована на формування в суспільстві культу праці, на орієнтацію батьків, усіх педагогів-вихователів на пошуки шляхів, засобів і методів реалізації у щоденному житті винятково важливої закономірності – виховання молодого покоління в праці і для праці. Але, на превеликий жаль, у системі виховання в нашому суспільстві бачимо, по суті, заперечення цієї закономірності. **По-перше**, утверджується хибна тенденція недооцінки

включення дітей у працю, обмеження їхньої діяльності лише полегшеною навчальною працею. **По-друге**, у навчально-виховних закладах усіх рівнів, по суті, немає системи трудового виховання. У переважній більшості матеріально забезпечених сімей діти також виключені зі сфери продуктивної праці. По-третє, засоби масової інформації ніби навмисно пропагують культ розваг, веселого життя, беззмістовного дозвілля, заповненого неробством, ледарством, пиятикою, вживанням наркотиків. У такий спосіб росте, формується покоління зі споживацькою філософією як у соціальному, так і психологічному сенсі [1, 113].

Дослідники виділяють найбільш поширені батьківські плани, що негативно **позначаються на майбутньому професійному житті дітей:**

- ✓ Жорстка статева перевага – у випадку попереднього налаштування на народження дитини певної статі і при появі дитини іншої статі спостерігається або виховання за типом протилежної статі, із жорстким нав'язуванням відповідних інтересів і професій, або падіння інтересу до виховання дитини й ігнорування явних можливостей дитини.
- ✓ Прагнення продовжити в дитині власну лінію розвитку – нав'язується професійний напрямок, подібний до батьківського, часто-густо протилежний справжнім можливостям і схильностям.
- ✓ Прагнення до компенсації – дитина зобов'язана досягти того, що не вдалося батькам, найчастіше це дуже далекі від відповідного середовища діяльності, підготуватися у яких у дитини немає внутрішніх можливостей
- ✓ Реалізація сценарію «батьки вундеркінда» – дитину орієнтують на дуже великі досягнення в умовах підвищеної відповідальності і перевтоми.
- ✓ Прагнення до зберігання батьківського пріоритету будь-якою ціною – розвиток дитини гальмується, щоб вона не перевищувала рівня батьків, зокрема у професійному плані.
- ✓ У більшості випадків результатом реалізації подібних сценаріїв є штучне обмеження кола майбутніх професійних занять, емоційна

напруженість, конфлікти, зниження самооцінки, у професійному аспекті – неадекватний вибір професійного шляху [4, 42].

Проведено опитування учнів щодо обізнаності професій своїх батьків: більшість старшокласників не цікавляться професіями своїх батьків. За думкою учнів батьки не працюють за своїм фахом через недостатній рівень оплати праці, втрачений інтерес до обраного фаху. Більшість не бажають мати професію своїх батьків (81%). Батьки впливають на вибір професії у 46% старшокласників. Більшість учнів (89%) не збираються продовжувати справу своїх батьків. Учням не подобається професія своїх батьків (63%) через те, що вони вважають, що мають інші нахили і здібності. Спільні мотиви вибору професії своїх батьків – це достойна зарплата та перспектива кар'єрного росту. (Додаток 3). Неадекватна оцінка ринку праці з професій очевидна, оскільки підприємства міста не потребують такої кількості спеціалістів. Внаслідок складається помилкове уявлення про можливості, які отримують при оволодінні «модної» спеціальності, і як наслідок оманливі чекання [3, 114].

За результатами соціологічного дослідження було зроблено такі висновки:

1. Учні мотивують обрання майбутньої професії за такими ознаками: висока оплата праці, можливість професійного росту, можливість самостійного прийняття рішень, обирають професію, близьку до улюбленого предмета.

2. До чинників, які визначають грошову винагороду, належать такі: кваліфікація, продуктивність праці, професійні знання та вміння, відповідальність, професійний досвід.

3. Більшість учнів бажають навчатись у вищих навчальних закладах, а у професійно-технічних навчальних закладах та ліцеях жоден респондент не виявив бажання.

4. У планах щодо майбутньої професії респонденти визначились так: на першому місці професії – фахівці з реклами, маркетингу, піар-технологій, фінансів і кредитів; на другому – юристи, менеджери в торгівлі; на третьому – лікарі, педагогічні працівники; на четвертому – водії, інженери. Для більшості

молодих людей на перший план виступили не завжди адекватні реальності, прагматичні міркування, а також спонтанно-емоційний вибір за мотивами престижності.

5. Більшість старшокласників ще не повністю розуміють вимог ринкової економіки до спеціалістів (респонденти не дали високу оцінку при опитуванні таким ознакам ринкової економіки, як здатність до ризику, творчості).

6. Не приділено респондентами належної уваги до таких якостей як: чесність, взаємодопомога, взаєморозуміння, ініціатива в роботі.

7. Більшість учнів не бажають продовжувати справу своїх батьків через низьку заробітну плату, та інші нахили та здібності.

8. Досить значне і швидке поповнення переліку традиційних професій новими ринковими привело до того, що учням взагалі стало надзвичайно важко правильно орієнтуватися в сучасних професіях, про більшість з яких вони поки ще не мають ясного уявлення. Вони не знають і того, які вимоги пред'являє певна професія до людини, яких якостей від неї вимагає.

9. Відсутність явно усвідомленої лінії в питаннях професійного вибору може призвести до складних переживань, пов'язаних з розчаруванням у помилково обраній професії, важким внутрішнім конфліктом.

10. Ускладнило ситуацію з вибором професії катастрофічне падіння престижу багатьох суспільно значимих професій.

Вчителі, батьки повинні навчати дітей, що кожен фах є цікавим і престижним; немає фахів непотрібних чи випадкових; по-друге, немає безталанних людей, які би не були фахівцями в якій-небудь справі; кожен з нас наділений здібностями і талантом; по-третє, ми маємо отримувати найбільшу радість не від результатів праці, а протягом її виконання, що робить нашу працю улюбленою; по-четверте, споріднена праця – завжди якісна, оскільки улюблена робота виконується зі щирою зацікавленістю, любов'ю і відповідальністю. Людина може стати щасливою, розкрити свій талант, свою внутрішню сутність, пізнавши власне призначення і здібності, – незаперечну істину всіх часів.

Проаналізувавши все вищевикладене та зважаючи на складність розглянутих понять, можна з впевненістю сказати: для того, щоб підліток правильно і усвідомлено вибрав професію, котра б відповідала суспільним і особистісним потребам, визначив свою професійну позицію, йому необхідна кваліфікована допомога, а саме: розумне психолого-педагогічне втручання, професійне консультування та послідовне проведення всіх етапів профорієнтаційної роботи

ДОДАТОК 1

Програма соціологічного дослідження: «Аналіз професійного самовизначення старшокласників» (на прикладі загальноосвітніх шкіл м. Черкаси)

I. Методологічний розділ програми

1.1. Обґрунтування проблеми дослідження.

За умов сучасної незадовільної економічної ситуації в країні молодь звертає свої погляди на престижні та високооплачувані професії. Уже минув той час, коли більшість дітей бажали стати лікарями або вчителями, інженерами. Реалії показують, що для того, щоб забезпечити своє майбутнє, потрібно отримувати спеціальності інших спрямувань. Особливим попитом серед молоді сьогодні користуються такі спеціальності, як менеджер, юрист, економіст, дещо нижче цінуються спеціальності перекладача, психолога. Досить незначна кількість старшокласників обирають робітничі професії. Проблема у цьому питанні полягає, по-перше, в тому, що якщо потік на факультети престижних інтелектуальних професій буде продовжуватися, то в майбутньому ринок праці буде значно перенасичений такими спеціалістами. Зрозуміло, що якщо на ринку праці буде така чисельність спеціалістів, яка перевищує попит на них, то це зумовить проблему працевлаштування для випускників вузів. У вирашному становищі виявляться ті, хто має певні переваги: досвід роботи, додаткове знання комп'ютера, іноземних мов, поглиблене знання певної галузі для якої потрібен спеціаліст, друга спеціальність тощо. Враховуючи всі вищевказані фактори зазначимо, що в даній ситуації через кілька років або й раніше можливий другий "професійний бум", коли почнеться масова перекваліфікація спеціалістів з вищою освітою.

Таким чином, загальноосвітнім школам, професійно-технічній, середній та вищій освіті потрібно замислитись, які мотиви, цінності, плани учнів у виборі професії в умовах сьогодення, з тим, щоб знайти форми і методи впливу на учнів при виборі майбутньої професії

Об'єкт дослідження – учні 10 – 11-х класів Черкаських шкіл
Предмет дослідження – мотиви, плани, рейтингові оцінки критеріїв професій старшокласниками при виборі майбутньої професії

Мета дослідження – виявити стан професійного самовизначення старшокласників для отримання даних про мотиви, плани, наміри старшокласників щодо майбутньої професії в реаліях сьогодення

Завдання дослідження.

- Виявити мотивацію вибору старшокласниками майбутньої професії;
- Проаналізувати плани старшокласників щодо майбутньої професії;
- Визначити професійні наміри старшокласників;
- З'ясувати, як старшокласники визначили рейтинг чинників, від яких залежить розмір грошової винагороди фахівця;
- Проаналізувати, які чинники, на думку, старшокласників перешкоджають працевлаштуванню;
- З'ясувати відношення учнів до професії батьків
- Встановити рейтинг професій. Визначити, які саме професії користуються найбільшою повагою і попитом.
- Провести статистичний аналіз отриманих даних.

Інтерпретація базових понять.

Професійне самовизначення – довготривалий і динамічний процес узгодження особистістю протиріччя між власними можливостями і бажанням та попитом ринку праці на рівень і якість підготовки фахівців. У професійному самовизначенні виділяють стадію профільного самовизначення, вибору конкретної професії, здійснення такого вибору, професійне навчання й оволодіння професійною майстерністю.

Професійний відбір – система виявлення придатності особистості до окремих видів професій згідно з нормативними вимогами. В процесі професійного відбору відбувається психологічне вивчення професії, вибір методів дослідження, проведення психодіагностичного обстеження та прогнозування можливості успішного навчання і майбутньої професійної діяльності.

Професійний інтерес – вибіркова спрямованість особистості на професійну діяльність як на комплекс трудових функцій. Професійний інтерес є специфічною формою ставлення особистості до змісту праці як середовища майбутньої самореалізації. Слід відрізнити інтерес до професії як вибіркочу спрямованість особистості на безпосередній процес професійної праці. При цьому професія виступає для особистості як цінність із стійким прагненням оволодіти необхідними професійними знаннями, вміннями, навичками для реалізації своїх намірів.

Професійна придатність – комплекс професійно важливих якостей людини, які необхідні та достатні для оволодіння нею, за умови оволодіння спеціальними знаннями, вміннями та навичками, суспільно прийнятої ефективності праці.

Суб'єктивним критерієм професійної придатності людини є її почуття задоволення від процесу і результату праці. Професійна придатність є динамічною характеристикою особистості, фізіологічні, психологічні та

соціальні складові якої тренуються, розвиваються і формуються у процесі діяльності.

Професійні здібності – динамічна і функціональна структура щодо стійких професійно важливих якостей особистості, які визначають успішність навчання і конкретної трудової діяльності. Професійні здібності формуються у процесі виховання та навчання на основі задатків, загальних та спеціальних здібностей, які, синтезуючись в окремі елементи, утворюють власну і неповторну структуру.

Стереотип – звичайний, усталений спосіб, стійкі форми сприйняття і оцінки об'єктів і явищ, нормативні утворення групової і суспільної свідомості.

Престиж – співвідносна оцінка певного соціального об'єкта (індивіда, групи інституту), що поділяється членами даного суспільства на основі певної системи цінностей.

Основні гіпотези дослідження:

Потрібно розглядати профорієнтаційну роботу як органічну складову навчально-виховного процесу загальноосвітнього навчального закладу; забезпечити суб'єктів профорієнтаційної діяльності сучасними діагностиками визначення відповідності психофізіологічних характеристик старшокласників вимогам, що ставляться до професій; вибрати педагогічно доцільні методи, засоби та організаційні форми профорієнтаційної роботи, спрямовані на свідомий вибір старшокласниками, урахувати вплив комплексу чинників на професійне самовизначення старшокласників; відповідно готувати педагогічні кадри до профорієнтаційної роботи.

Очікувані результати дослідження.

Після проведення дослідження і вирішення його завдань буде отримано інформацію, яка дозволить визначити реальний стан професійного самовизначення старшокласників Черкаських шкіл №7, 10 та надасть інформацію, якими чинниками керуються старшокласники при виборі професії. Отримані дані допоможуть вчителям, батькам при проведенні профорієнтаційної роботи

II. Процедурний розділ.

1. Соціологічне дослідження має описовий характер.
2. Вибірку в соціологічному дослідженні становлять 45 учнів із 90 учнів загальноосвітніх шкіл №7, 10. Спосіб вибірки – механічний.
3. У даному дослідженні використовувались такі **методи**:
 - а) **анкетне опитування із**:
 - відкритими питаннями
 - закритими питаннями
 - напівзакритими питаннями
 - дихотомічними питаннями.
 - б) **аналіз отриманих даних.**

**Соціологічна анкета з теми:
Аналіз стану професійного самовизначення старшокласників
(на прикладі Черкаських шкіл).**

Підкреслити те, що відповідає вашим побажанням

1. Найближчим часом плануєте навчатись у:

- професійно-технічному училищі;
- технікумі, коледжі;
- вищому навчальному закладі.

2. Я хочу працювати:

- фахівцем у галузі фінансів і кредитів;
- фахівцем з реклами, маркетингу, піар-технологій;
- інженером;
- медичним працівником (лікар, медсестра, фельдшер, ветеринар);
- юристом;
- педагогічні професії (вчитель, вихователь);
- в сільському господарстві (фермер, тракторист, комбайнер);
- водієм;
- менеджером в торгівлі.

3. Що найголовніше для Вас у майбутній професії?

- можливості професійного росту;
- висока оплата праці;
- творчий характер роботи;
- сучасна професія;
- цікава професія;
- можливість спілкуватися з людьми;
- престижна професія;
- почесна професія;
- існує можливість розвивати розумові здібності;
- не викликає фізичної перевтоми;
- професія близька до улюбленого предмета;
- можливість самостійного прийняття рішень;
- спокійна робота;
- підвищена відповідальність;
- незалежність у роботі;
- часті поїздки, відрядження.

4. Як ви оцінюєте, від яких чинників залежить розмір грошової винагороди:

- кваліфікація;
- тривалість робочого дня;
- продуктивність праці;
- професійні знання та вміння;
- відповідальність;

- ініціатива в роботі;
- самостійність прийняття рішення;
- здатність до ризику;
- чесність;
- професійний досвід;
- взаємодопомога;
- понаднормова робота.

5. Як Ви гадаєте, які чинники перешкоджають працевлаштуванню:

- відсутність достатньої кількості вакансій;
- невідповідність вимогам професії;
- недостатній рівень оплати праці;
- неготовність до роботи в ринкових умовах;
- не вміння працювати в колективі.

ДОДАТОК 3

Соціологічна анкета з теми:

Аналіз стану професійного самовизначення старшокласників

(на прикладі Черкаських шкіл № 7, 10).

1. Чи знаєте, яка професія у ваших батьків?

- а) знаю;
- б) знаю поверхово;
- в) не знаю.

2. Чи працюють ваші батьки за своїм фахом?

- а) так;
- б) ні.

3. За якими причинами батьки не працюють за своїм фахом?

- а) перекваліфікувались через скорочення робочого місця;
- б) недостатній рівень оплати праці;
- в) втратили інтерес до обраного фаху;
- г) відсутність робочих місць за цією спеціальністю;
- д) інше. (написати)

4. Чи бажаєте ви мати професію свого батька (матері)?

- а) так;
- б) ні;
- в) більше так, чим ні;
- г) більше ні, чим так.

5. Чи впливали батьки на ваш вибір майбутньої професії?

- а) так;
- б) ні.

6. Чи не думали ви продовжити справу ваших батьків?

- а) так;
- б) ні;

в) інше. (написати)

7. Чому вам не подобається професія батька (матері)?

а) недостатній рівень оплати праці;

б) маю інші нахили, здібності;

в) невідповідність професії батька (матері) вимогам ринку;

г) інше. (написати)

8. Що є спільного між професією батьків та обраною вами професією?

а) достойна зарплата;

б) перспектива кар'єрного зростання;

в) затребуваність на ринку праці;

ДОДАТОК 4

Оцінка старшокласників чинників, від яких залежить розмір грошової винагороди фахівця

Чинники рівня винагороди	Рангові місця в %
Кваліфікація	10.3
Тривалість робочого дня	7.1
Продуктивність праці	9.1
Професійні знання та вміння	9.7
Відповідальність	9.2
Ініціатива в роботі	7.8
Самостійність прийняття рішення	6.7
Здатність до ризику	7.9
Чесність	8.2
Професійний досвід	9.8
Взаємодопомога	7.6
Понаднормова робота	6.7

Оцінка старшокласниками чинників, які перешкоджають працевлаштуванню

Контингент опитуваних	Відсутність достатньої кількості вакансій	Невідповідність вимогам професії	Недостатній рівень оплати праці	Неготовність до роботи в ринкових умовах	Невміння працювати в колективі
Учні 10, 11 класу	21.9%	21.1%	23%	17.8%	16.2%

**Оцінка впливу професії батьків на професійне
самовизначення учнів.**

Чи знаєте, яка професія у ваших батьків?	а) знаю; б) знаю поверхово; в) не знаю.	73% 27%
Чи працюють ваші батьки за своїм фахом?	а) так; б) ні.	33% 67%
За якими причинами батьки не працюють за своїм фахом?	а) перекваліфікувались через скорочення робочого місця; б) недостатній рівень оплати праці; в) втратили інтерес до обраного фаху; г) відсутність робочих місць за цією спеціальністю; д) інше. (написати)	51% 13%
Чи бажаєте ви мати професію свого батька (матері)?	а) так; б) ні; в) більше так, чим ні; г) більше ні, чим так.	9% 81% 1% 9%
Чи впливали батьки на ваш вибір майбутньої професії?	а) так; б) ні;	46% 44%
Чи не думали ви продовжити справу ваших батьків?	а) так; б) ні; в) інше. (написати)	11% 89%
Чому вам не подобається професія батька (матері)?	а) недостатній рівень оплати праці; б) маю інші нахили, здібності; в) невідповідність професії батька (матері) вимогам ринку; г) інше. (написати)	25% 63% 12%
Що є спільного між професією батьків та обраною вами професією?	а) достойна зарплата; б) перспектива кар'єрного зростання; в) затребуваність на ринку праці	38% 62%

ДОДАТОК 6

Професійні наміри старшокласників

Найближчим часом плануєте навчатись	
У професійно-технічному училищі, ліцеї	-
У технікумі, коледжі	12.5%
У вищому навчальному закладі.	87.5%

Плани старшокласників щодо майбутньої професії

Я бажаю працювати:	
фахівцем в галузі фінансів і кредитів	18.8%
фахівцем з реклами, маркетингу, піар-технологій	21.9%
інженером	3.1%
медичним працівником (лікар, медсестра, фельдшер, ветеринар)	9.3%
юристом	15.6%
педагогічні професії (вчитель, вихователь)	12.5%
в сільському господарстві (фермер, тракторист, комбайнер)	0%
водієм	6.3%
менеджером в торгівлі	12.5%

ДОДАТОК 7

Мотивація вибору майбутньої професії

№	Що найголовніше для Вас у майбутній професії?	Рангові місця вибору (від 1 до 10)	
1	у мене є здібності до цієї професії	11	5,2%
2	можливості професійного росту	2	7%
3	висока оплата праці	1	7.4%
4	творчий характер роботи	13	4.4%
5	сучасна професія	8	5.6%
6	цікава професія	5	6.3%
7	можливість спілкуватися з людьми	5	6.3%
8	престижна професія	4	6.6%
9	почесна професія	10	5.4%
10	існує можливість розвивати розумові здібності	4	6.6%
11	не викликає фізичної перевтоми	7	5.7%
12	професія близька до улюбленого предмета	6	6%
13	можливість самостійного прийняття рішень	3	6.8%
14	спокійна робота	14	4.2%
15	підвищена відповідальність	9	5.5%
16	незалежність у роботі	6	6%
17	часті поїздки, відрядження	12	5%
	Всього	100%	

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джура Олександр. Теоретико-методологічні проблеми дослідження процесу професійного самовизначення особистості // Вища освіта України. №4. – 2003. – С. 32.
2. Зміст, форми і методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання: науково-методичний посібник / автор Мельник О.В. - К. : Педагогічна думка. – 2008. – 56с.
3. Канников Ф.К. Ориентация учащейся молодежи на профессию инженера. //Социологическое исследование (СОЦИС). – 2004. – №11. – С. 114.
4. Константиновский Д.Л. Динамика неравенства. Российская молодежь в меняющемся обществе: ориентации и пути в сфере образования (от 60-х к 2000-му / под редакцией д-ра филос. наук, проф. В.Н. Шубкина. - М.: Эдиториал УРСС. 1999. – С.42.
5. Кудрявцев Т. В. Психология профессионального воспитания. -М., 1986.– С.41–42.
6. Климов Е.А Психология профессионального самоопределения. – М, 2004. – С.34.
7. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения.– Ростов на Дону : Феникс, 1996.– 512с.
8. Сковорода Г.С. Повне зібр.тв.: У 2т. – Т. 1.– К. : Наукова думка, 1973. – С. 418.
9. Сергеєнкова Оксана. Психологічна допомога старшокласникам щодо вибору професії // Вища освіта України. - №4.- 2003. – С. 48.
10. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / Вибр. тв.: У 5т. – Т 1. – К. : Рад. шк., 1976. – С. 166.
11. Система профинформационной работы со старшеклассниками / Б.А. Федоришин, С.Е. Карпиловская, Р.И. Мительман и др.: Под ред. Б.А. Федоришина. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: : Рад. шк., 1988. – С.14.
12. Профорієнтаційна робота зі школярами в умовах профільного навчання: науково-методичний посібник для вчителів / автори: Мельник О.В., Уличний І.Л. / за редакцією О.В. Мельника. – К. : Педагогічна думка. 2008.– С. 128.
13. Платон. Собрание сочинений : В 4т. – М., 1993. – Т.3. – С. 25.
14. Психологічна енциклопедія / Упорядник Степанов О.М. - К.: «Академвидав». 2006. – С. 272.
15. Психологія особистості безробітного / Матеріали IV-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 травня 2007 р.). / Відп. Ред. О.В. Киричук. / Упорядники: Киричук О., Колесникова В., Шелест І., Матвієнко Л., Мілютіна К., Смирнова О. – К.: Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2007. – 304 с.

16. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М. : Ин-т практической психологии, Воронеж: НПО "МОДЭК". – 1996. – С. 13.
17. Целиковська І. Професійне самовизначення ліцеїстів //Завуч.– 2004. – №28. – С. 17.

Інтернет-джерела

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології [Текст] / І. М. Дичківська // Навчальний посібник. - К.: Академвидав. – 2004. Режим доступу <http://ebk.net.ua/>

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОПОПП
Зам. № 1186 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1